

ХЕНРИК ИБЗЕН

Луткина кућа

Од лутке до личности

Хенрик Ибзен и рађање модерне драме

Ко је Хенрик Ибзен?

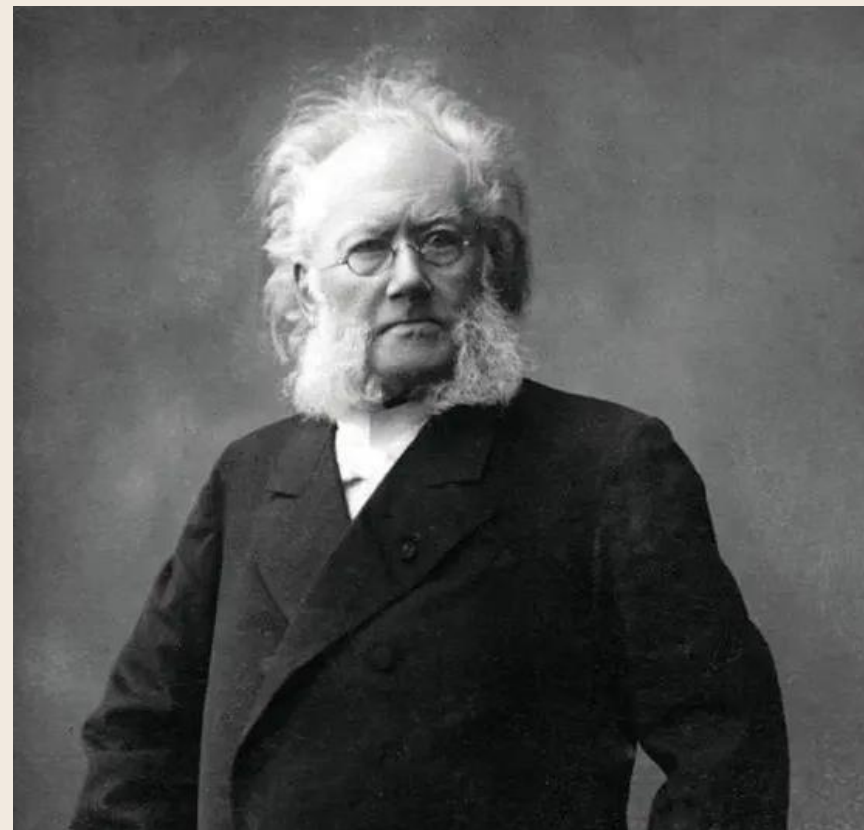
Норвешки драмски писац (1828–1906) и један од утемељивача модерне европске драме. У средиште позорнице уводи грађански дом, породичне односе и моралне сукобе који делују свакодневно — а откривају дубоке друштвене противречности.

Шта је ново у његовој драматургији?

Уместо спектакуларне радње — психолошка напетост, предмети који добијају симболичку снагу.

Зашто је Луткина кућа прекретница?

Норин финални избор претвара интимни сукоб у питање личне слободе и одговорности.

Кључна реч: ИСТИНА

Ибзенов јунак мора да види себе без маске — чак и када је цена тог увида висока.

Лаура Петерсен (Килер): стварност иза Норине приче

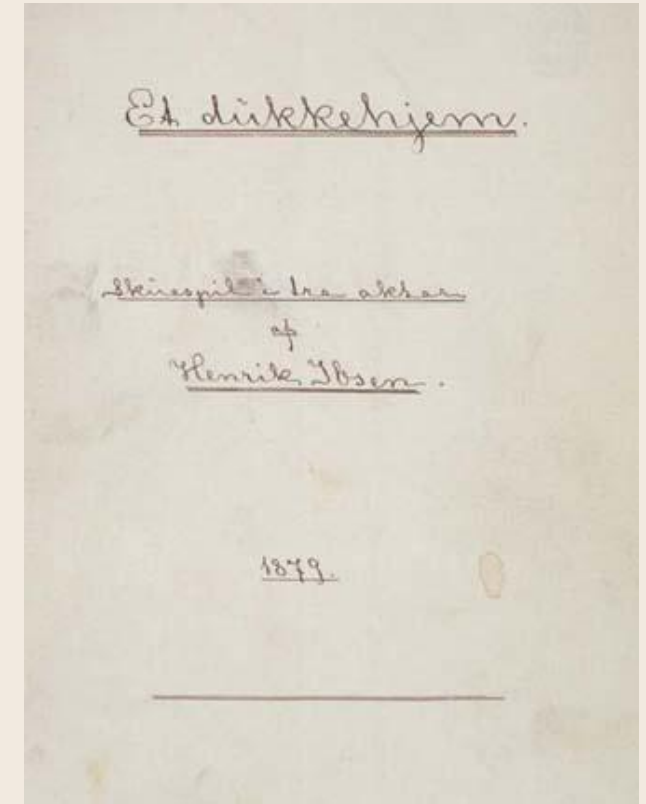
Да ли је Нора „преписана” из живота?

Лаура Петерсен, касније Лаура Килер, била је Ибзенова познаница и често се наводи као **важан подстицај за драму**. Сличности су упадљиве, али је Ибзен њену биографију преобликовао у самосталну драмску структуру.

Шта се догодило Лаури?

Када се њен муж разболео (вероватно од туберкулозе), без његовог знања подигла је зајам да би финансирала путовање на југ. Боравак у Швајцарској и Италији помогао је његовом опоравку, али је дуг постао извор тешке породичне кризе.

Лаурина стварна судбина била је сложенија: после финансијског слома и мужевљевог беса била је принудно смештена у психијатријску установу, раздвојена од деце, а касније се помирила са супругом.

Ибзен користи стварни повод да постави шире питање закона, брака и слободе.

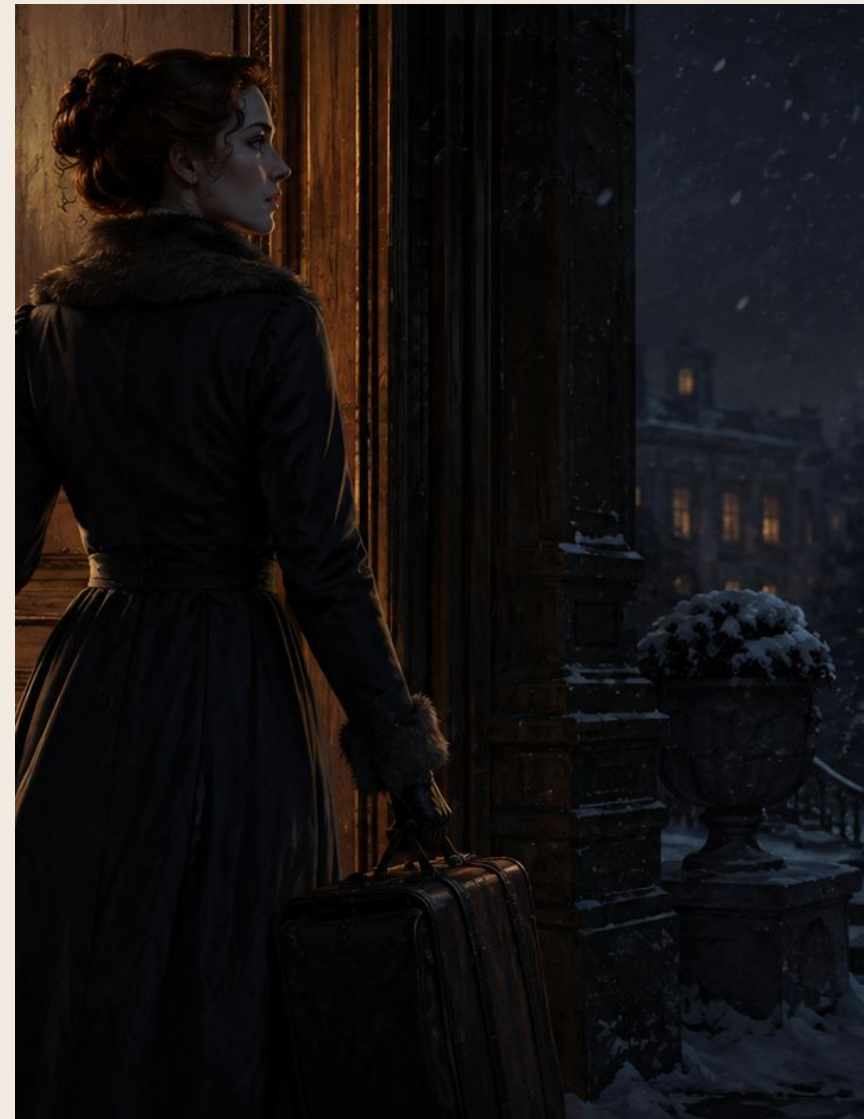

Скандал, алтернативни крај и питање феминизма

Светска премијера одржана је 21. децембра 1879. у Краљевском позоришту у Копенхагену. Норин одлазак уздрмао је очекивања о браку, мајчинству и „пристојној” жени.

О Луткиној кући се нашироко дискутовало, расправљало са жаром, једнако код оних који су је „бранили“ и „нападали“. Норино лупање вратима одјекнуло је широм планете. Међутим, у **адаптацијама у Енглеској, Немачкој и Белгији долази до промене краја**: Нора се у последњем часу предомишља и остаје јер је оригинални крај сматран превише контроверзним.

Ја нисам члан Друштва за женска права. Све што сам до сада написао није имало за циљ некакву свесну пропаганду. Више сам песник а мање друштвени филозоф него што то људи обично мисле. Хвала вам на поздравном говору, али морам да се одрекнем указане ми части да сам свесно радио на побољшању женских права. Штавише, мени није ни јасно шта је уопште покрет за женска права. Мени то изгледа као проблем човека уопште. А ако пажљиво прочитате моје књиге, разумећете ово [што сад говорим].

Проверено: ibsen.uio.no/; говор 1898.

„Мајке су као инсекти који оду да умру када заврше своју
дужност око продужетка врсте“, Ибзен

Луткина кућа је настала у време првог таласа
феминизма (акценат је на раду и образовању жена).

Због Норе, млади осамнаестогодишњи Џојс, почео је да
учи норвешки да би Ибзена читао у оригиналу. А у Кини је
назив за феминизам изведен из Нориног имена.
Феминизам је нораизам или норизам.

Основни појмови: хронотоп, жанр, тема

Одреди хронотоп радње.

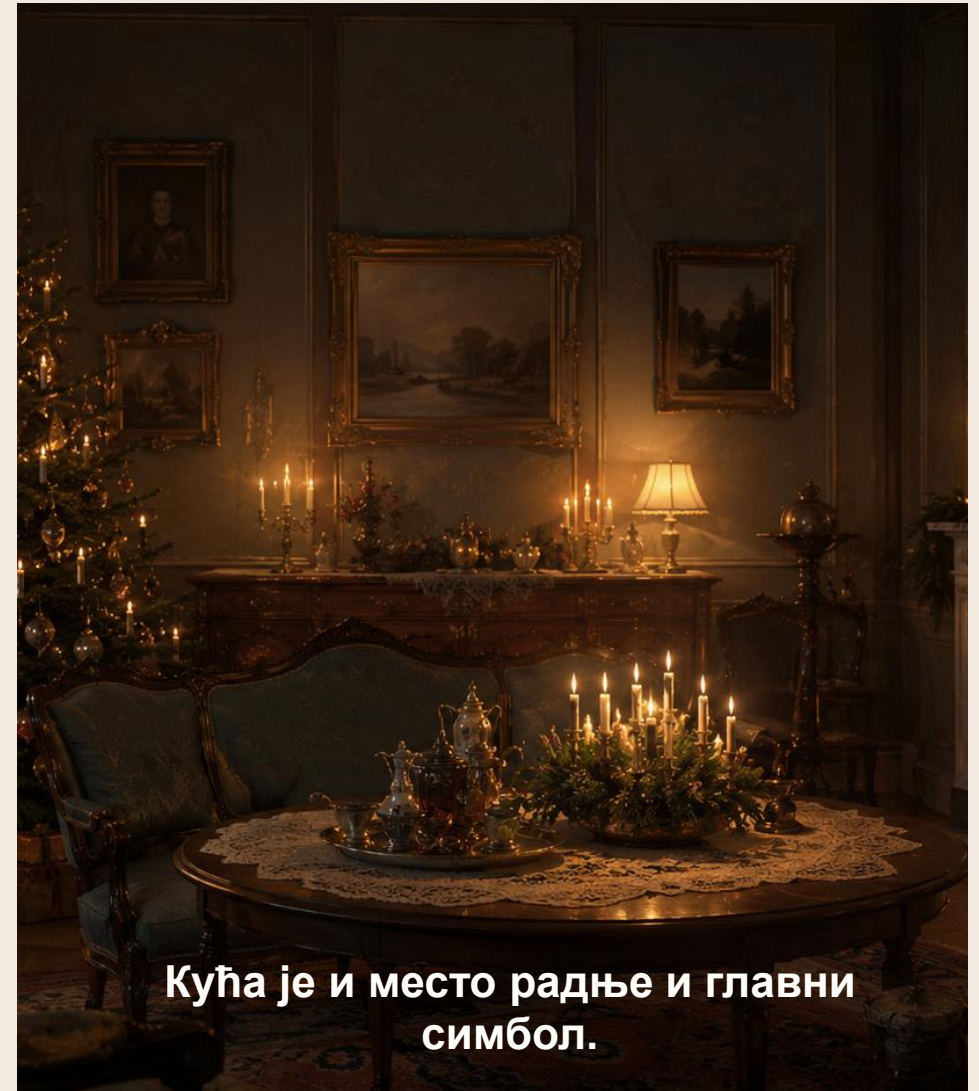
Време: **три дана** — Бадње вече, Божић и наредни дан.

Простор: **Хелмеров стан**.

Каква је ово драма?

Модерна грађанска драма, психолошка драма у три чина.

Формулиши тему.

Кућа је и место радње и главни симбол.

Композиција: три чина као затварање замке

I ЧИН

Празнична фасада

- Нора као „птичица” и расипница
 - Долазак Кристине Линде
 - Тајна зајма и Кругстадова уцена
-

II ЧИН

Страх и одлагање

- Писмо је већ у сандучету
 - Ранк открива љубав и близину смрти
 - Норин плес
-

III ЧИН

Истина и распад привида

- Линде и Кругстад бирају истину
 - Торвалд открива право лице
 - Нора од улоге стиже до одлуке
-

Кретање драме: од „све је у реду” → преко „само да се истина не сазна” → до „морамо разговарати као двоје људи”.

Први чин: Нора као „птичица”, дете и лутка

Како је Нора представљена у првом разговору са Торвалдом? Како јој се он обраћа?

Весела, разиграна, расипна, окружена поклонима. Торвалд јој се обраћа нежним умањеницама и именима животиња. Та нежност делује топло, али истовремено открива да је не доживљава као равноправну одраслу особу.

Управља ли она својим животом?

Најпре је отац одређивао шта је исправно, затим муж. Нора је научила да угађа другима.

Како је приказана у разговору са Кристином Линде?

У почетку брбљиво и помало самозадовољно — говори о новцу, деци и мужевљевом напредовању. Затим открива тајну и понос што је управо она спасла Торвалду живот.

Шта ради
кријући се од
мужа?

Упореди Нору и Линду

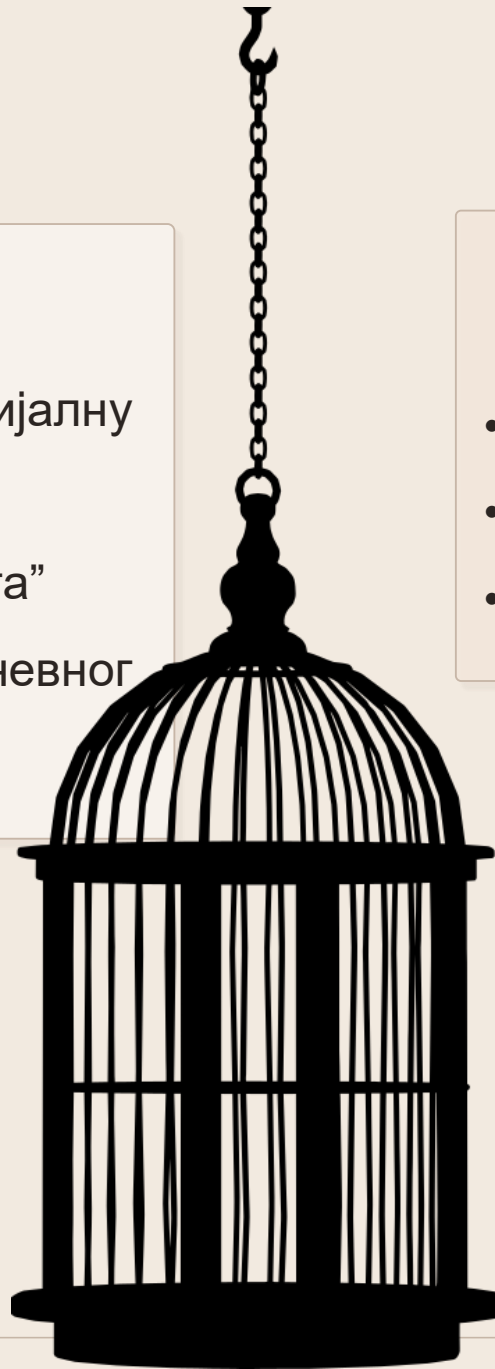
НОРА

- има мужа, троје деце и материјалну сигурност
- наизглед заштићена од „стварног света”
- говори о новцу без искуства свакодневног рада

КРИСТИНА ЛИНДЕ

- удовица, без имовине и ослонца
- радила је и издржавала мајку и браћу
- жели посао и смисао, не само заштиту

Зашто је Линде „огледало” Норе?

Тајна зајма: љубав, закон и Кругстадова уцена

Шта Нора крије од мужа?

Она је прибавила новац за пут у Италију када је Торвалд био тешко болестан. У кући влада уверење да је новац потекао од њеног оца, а Нора годинама тајно отплаћује дуг.

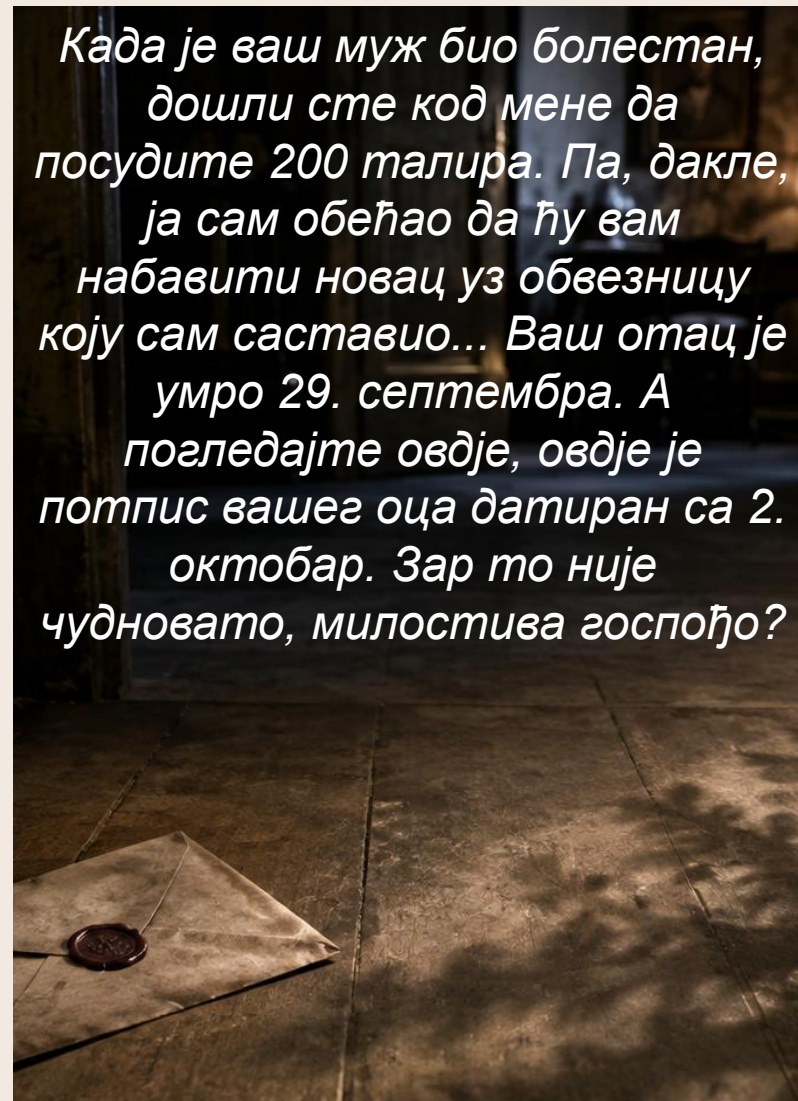
Где је правни проблем?

За обвезницу је био потребан очев потпис. Нора га је потписала уместо њега и датум ставила после очеве смрти. Њен мотив је спасавање мужа, али поступак представља фалсификат.

Зашто је Кругстад уцењује? Шта жели од ње?

Он жели да задржи место у банци и поврати друштвени углед. Зна да је Нора прекршила закон и користи то као средство притиска на Торвалда.

*Када је ваш муж био болестан,
дошли сте код мене да
посудите 200 талира. Па, дакле,
ја сам обећао да ћу вам
набавити новац уз обвезницу
коју сам саставио... Ваш отац је
умро 29. септембра. А
погледајте овдје, овдје је
потпис вашег оца датиран са 2.
октобар. Зар то није
чудновато, милостива госпођо?*

Хелмеров суд о Кругстаду — иронија која погађа Нору

ТОРВАЛД О КРУГСТАДУ

Он презире човека који је фалсификовао документ и потом живи у лажи. Посебно га ужасава идеја да „неистинама” трује породицу и децу.

„Пред децом мора да носи маску.”

ДРАМСКА ИРОНИЈА

Торвалд не зна да управо Нора има сличну тајну. Свака његова осуда Кругстада постаје, за Нору, пресуда њој самој. Зато страх више није само страх од закона, већ и од мужевљевог моралног суда.

Кога Торвалд заиста брани — морал или слику о моралу?

Други чин: детињство, Ранк и писмо које више не може да се заустави

Шта разговор са дадиљом открива о Нори? Шта сазнајемо о њеном детињству.

Нора је и сама одрасла уз дадиљу, а не уз мајку..

Шта доноси доктор Ранк?

Уноси **сенку болести и смрти** у празнични дом. Када Нори призна љубав, она одустаје од намере да од њега тражи новац. Његова исповест показује да Нора ипак поставља моралну границу.

Шта Кругстад саопштава у вези са писмом?

Писмо је већ у сандучету. Нора више не може да врати време. Напетост другог чина зато није у питању „да ли ће истина стићи”, него „колико још може да се одложи тренутак читања”.

Тарантела: плес за живот

Зашто Нора игра тако грчевито?

Она плесом покушава да задржи Торвалдову пажњу и одложи читање писма. Тело преузима оно што не може да каже речима: **страх, очај и борбу за још мало времена.**

Шта значи Торвалдово „као да ти се ради о животу“?

Нора зна да се „ради о животу“ — не само о физичком опстанку, већ о судбини њеног брака, деце и идентитета.

На које дело нас може подсетити ова сцена?

Кристина Линде и Кругстад: истина као услов новог почетка

Шта сазнајемо о њиховој прошлости?

Кристина је некада оставила Кругстада и удала се из дужности према мајци и браћи. Сада су обоје прошли кроз губитке и усамљеност; поновни сусрет им пружа могућност да започну од истине, а не од илузије.

ГОСПОЂА ЛИНДЕ: Треба ми неко коме бих могла бити мајка, а вашој дјеци треба мајка. Нас двоје требамо једно друго. Кругстаде, ја верујем у оно што је добро у вама, заједно с вама усуђујем се на све.

Да ли Кристина тражи да Кругстад повуче писмо?

Она закључује да Хелмер мора све да сазна. Тајна мора изаћи на светло јер без отвореног разговора нема стварног брака.

Нилс Кругстад: уцењивач или човек коме је потребна друга шанса?

Зашто Кругстад делује као негативан лик?

Уцењује Нору и користи њен страх да би сачувао положај. Његова средства су неприхватљива и он покреће опасни механизам драме.

Зашто ипак није једнодимензионалан негативац?

И он носи прошлост која га је избацила на друштвену маргину. Жели да поврати углед и могућност нормалног живота.

Шта показује његов преокрет?

Када Кристина понуди однос заснован на поверењу, Кругстад повлачи претњу и враћа Норину обвезницу. Ибзен отвара тему кривице, опроштаја и могућности промене.

**Паралела са Норм: обоје су прекршили закон; питање је
шта човек ради после грешке.**

Торвалд чита писмо: тренутак у којем брак губи маску

О чему Торвалд прво брине?

О свом угледу, положају и томе шта ће „свет” рећи.

ХЕЛМЕР: ... Ствар се мора заташкати по сваку цену. А што се тиче тебе и мене, треба да изгледа као да је међу нама све као и пре. Наравно, само у очима света. Ти, дакле, остајеш у кући као и раније, то се разуме. Али децу, више не смеш одгајати, њих ти не смем поверити... Од данас се више не ради о срећи, већ о томе да се спасе рушевина, остаци, привид...

Када мења тон?

Када стиже друго писмо и у њему обвезница, тако опасност од скандала нестаје. Тада говори да јој „опрашта” и покушава да обнови стари поредак.

На ког лика нас може подсетити из неког другог дела?

Норино просветљење: од жене-лутке до личности

Шта је Нора коначно схватила?

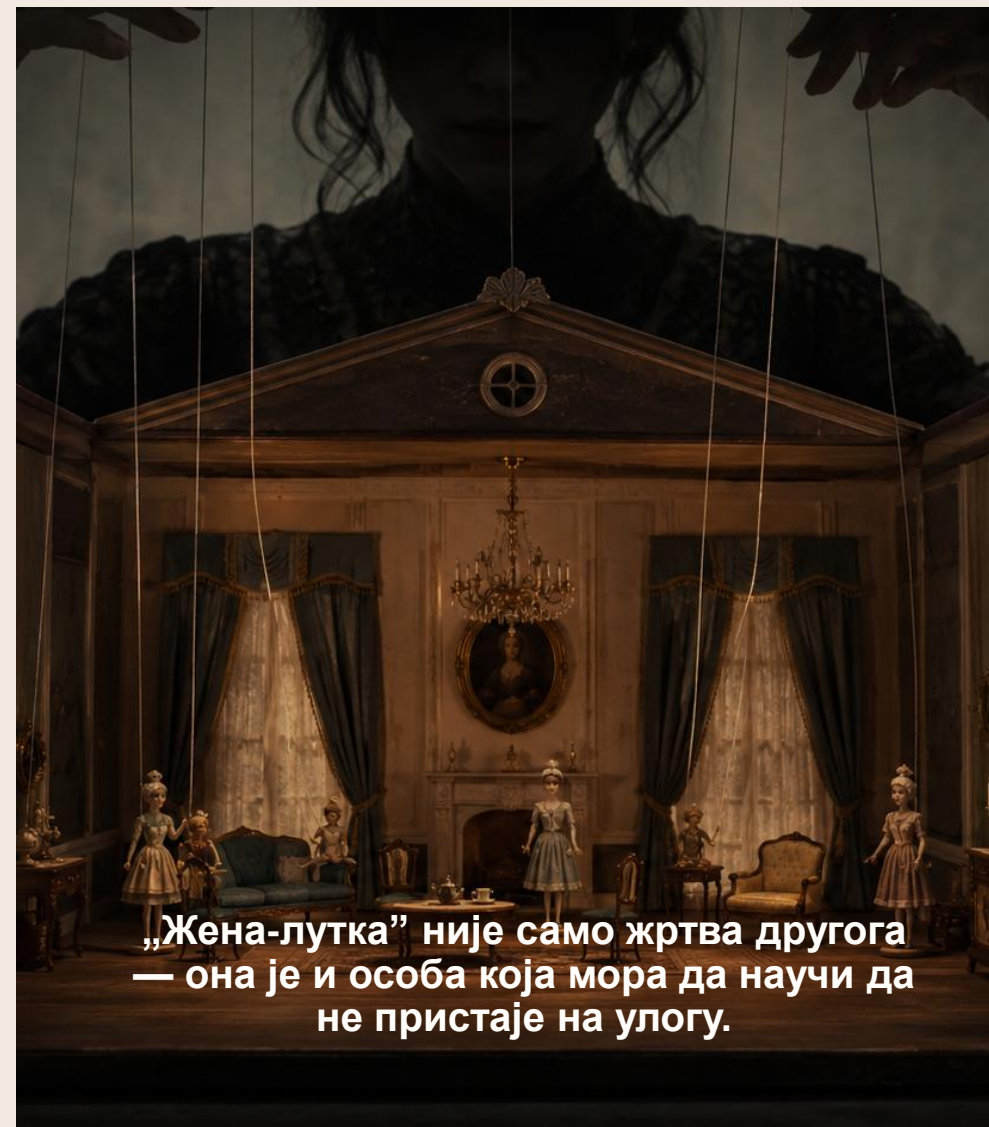
Да је у очевој кући била „кћерка-лутка“, а у браку „жена-лутка“. Њени ставови су се прилагођавали туђим очекивањима; никада није озбиљно испитивала шта сама мисли и жели.

Зашто је Торвалдова реакција пресудна?

Она је очекивала да ће муж преузети ризик и стати уз њу. Уместо тога види страх за репутацију. Када опасност прође, његово „опраштање“ више не може да врати стару илузију.

Шта се у Нори мења?

Од пасивног страха прелази у мишљење. **Престаје да игра улогу и захтева разговор „као двоје људи“.**

**„Жена-лутка“ није само жртва другог
— она је и особа која мора да научи да
не пристаје на улогу.**

„Дужности према самој себи”

ХЕЛМЕР

„У првом реду ти си супруга и мајка.”

НОРА

*„Имам и других дужности... дужности према
самој себи.”*

**Шта значи „морам да сазнам ко је у праву —
друштво или ја”?**

Али наша кућа није била ништа друго него нека соба за играње. Овдје сам ја била твоја жена-лутка, као што сам у татиној кући била кћерка-лутка. А наша дјеца, она су била моје лутке. Кад би ме ти узео да се играш са мном, мени је било управо такво задовољство какво је било дјеци кад бих ја њих узела и играла се с њима“

Зашто је наслов Луткина кућа кључ за читање дела?

Зашто је Нора лутка?

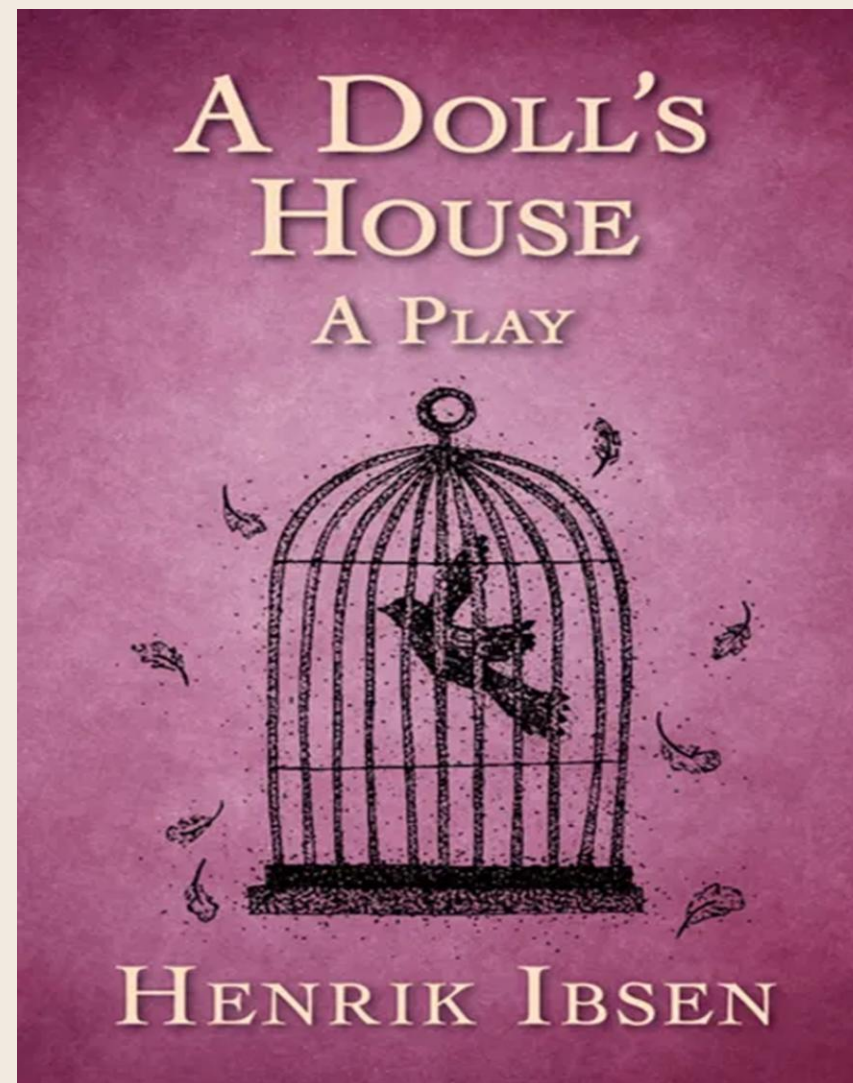
Нора је лутка најпре у очевој кући, затим у браку. Њена улога је да буде лепа, весела, послушна и пријатна. Нема свој став, не познаје себе ни своје потребе.

Шта је „кућа” за Нору?

За Нору је кућа кавез где је затворена и где само игра оне улоге које су јој додељене.

Зашто је мотив игре важан?

Нора постепено схвата да је и сама прихватила сценарио који су други написали и да је она била као лутка на позорници којом други управљају.

Кућа = дом + позорница + кавез

Предмети који „говоре”: систем симбола

ЈЕЛКА

У почетку украшена и свечана;
како се приближава криза,
празнична фасада губи сјај.

СЛАТКИШИ

Нора кришом узима слаткише
и вежба живот иза мужевљевог
погледа.

ПИСМО И САНДУЧЕ

Ко има кључ, контролише
тренутак откривања — али не
и саму истину.

ТАРАНТЕЛА

Покрет као маска и паника.
Нора игра да би одложила
читање писма.

ВРАТА

Последњи звук драме претвара
простор дома у границу:
остајање у улози или излазак у
непознато.

МАСКА / КОСТИМ

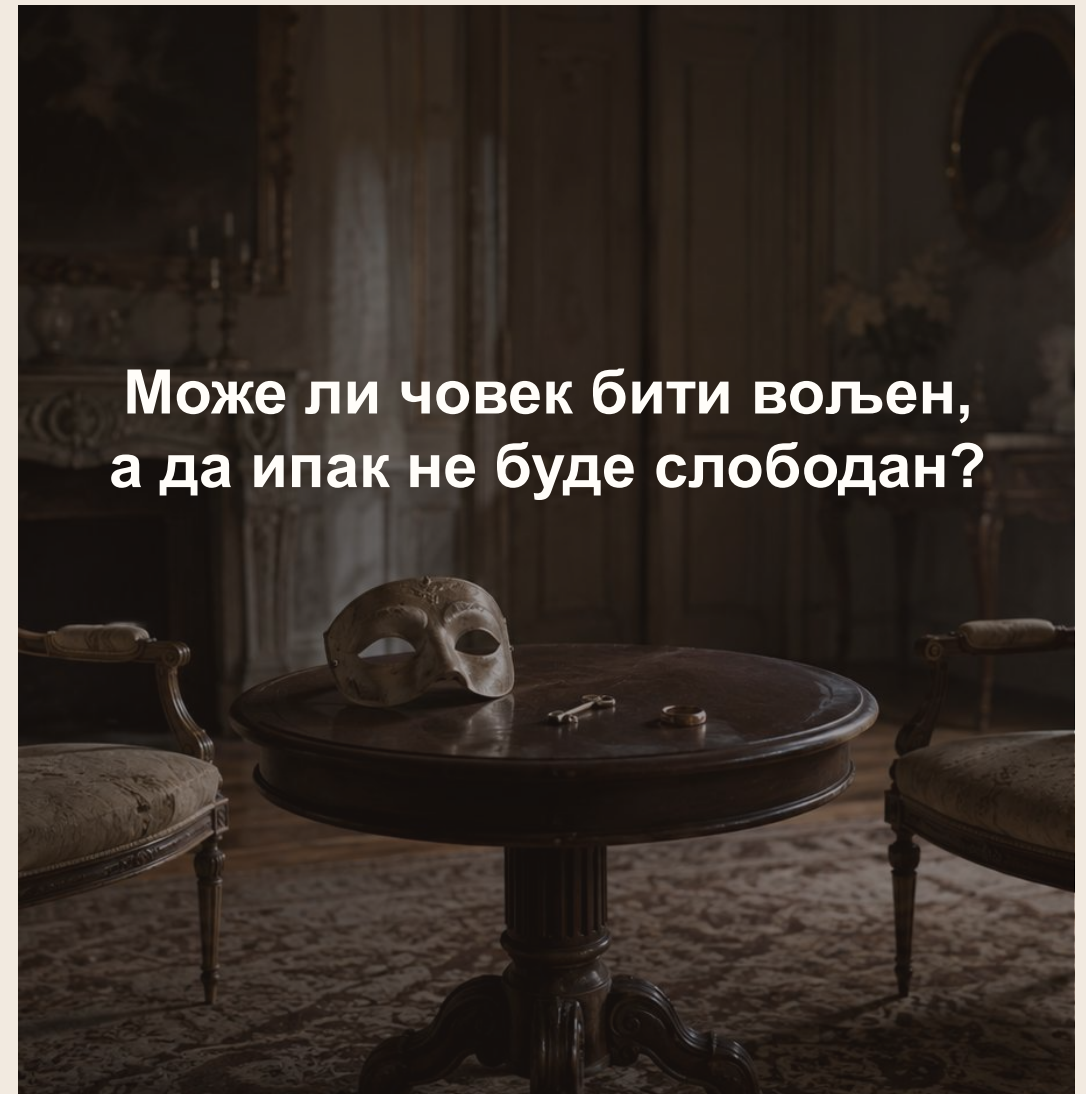
Празнична и балска игра
појачава мотив живота као
представе — док се иза
костима налази страх.

У Ибзеновом реализму предмет није декор: он памти тајну, одлаже расплет или означава промену односа.

Главни мотиви и проблеми драме

- **БРАК** — љубав није довољна ако нема равноправности и истине.
- **СЛОБОДА И ИДЕНТИТЕТ** — Нора мора да открије ко је изван улоге супруге и мајке.
- **НОВАЦ** — економска зависност одређује колико је човек заиста слободан да бира.
- **МАЈЧИНСТВО** — драма пита може ли неко васпитавати друге ако сам није васпитан као слободна личност.
- **ИСТИНА И ЛИЦЕМЕРЈЕ** — један пар се распада кад истина дође, други управо на истини почиње.

**Може ли човек бити вољен,
а да ипак не буде слободан?**

(Одозго се чује звук залупљених врата.)

**Докле је Нора стигла у потрази за својим ја? Да
ли је то важно?**

**Нора не зна куда ће стићи.
Али први пут сама бира пут.**

Нора је прва која је рекла „не“ хипокризији и патријархалној догми, а да је писац није одвео у пропаст, лудило или самоубиство. Она није ни Ана Карењина, ни Ема Бовари. У Норин лик Ибзен је уписао налог који је дао и себи и другима: постати свој!

ПОСТАТИ СВОЈ

Паралеле са другим делима: жена, друштво и цена слободе

Аска и вук

Тарантела као „плес за живот” — покрет одлаже опасност.

Ана Карењина

Карењин и Торвалд: страх од јавног суда и очување форме брака.

Хасанагиница

Породични и патријархални закон јачи је од личног гласа жене.

Госпођа Бовари

Незадовољство улогом супруге — али другачији мотиви, избори и исход.

**Нечиста крв /
Коштана**

Женско тело и живот под притиском породице, обичаја и економије.

Корени

Породица као институција која појединцу задаје улогу, дужност и наследни терет.